

JEL Classification: O13; Q13; Q18; R58

Юрій Лучечко, PhD
Міністерство закордонних справ України
<https://orcid.org/0000-0001-9006-5374>
nashaorbita2018@gmail.com

Гордійчук Антоніна, кандидат економічних наук, доцент
Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-3274-8219>
allure77@ukr.net

Yurii Luchechko, PhD
Ministry of Foreign Affairs of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9006-5374>
nashaorbita2018@gmail.com

Gordiichuk Antonina, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0003-3274-8219>
allure77@ukr.net

РЕГІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВІЙНИ

У статті розглянуто регіональні тенденції і пріоритети розвитку аграрного бізнесу у період війни. Основною метою дослідження є виявлення регіональних тенденцій та визначення пріоритетних напрямів розвитку, обґрунтування основних заходів для прискорення розвитку аграрного бізнесу в Україні у період війни та у повоєнний період. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що у період війни та у повоєнний час аграрний бізнес матиме значні перспективи для зростання, важливо тільки виявити слабкі сторони і наслідки від війни та обґрунтувати пріоритети для подальшого зростання аграрного бізнесу, особливо у регіонах, які менше постраждали внаслідок війни. Дослідження проведено в такій логічній послідовності: визначено тенденції розвитку аграрного бізнесу за регіонами України у 2022 році, формування пріоритетів розвитку аграрного бізнесу для кожної групи регіонів України в період війни та у повоєнний період, обґрунтування ключових заходів для прискорення розвитку агробізнесу у регіонах Західної і Центральної України для швидкої компенсації втрат аграрного сектору в решти регіонах. Масив статистичних даних охоплює наявні офіційні дані Держстату України про індекси сільськогосподарської продукції за регіонами у порівняних цінах. Об'єктом дослідження є процес розвитку аграрного бізнесу у регіонах України. За результатами дослідження запропоновано заходи для стимулювання розвитку аграрного бізнесу: залучення додаткових внутрішніх і зовнішніх інвестицій для розвитку переробної ланки аграрного сектору; прокладання нових транспортних і логічних маршрутів для збільшення експорту аграрної продукції; ведення переговорів про збільшення квот на експорт усіх груп аграрної продукції до країн ЄС; формування належного інституціонального середовища для виконання інвестиційних проєктів у сфері відновлювальної енергетики, випуску альтернативних видів палива на основі використання сільськогосподарської сировини і відходів; створення сприятливих економічних умов для розвитку дотичних до аграрного бізнесу секторів економіки. Результати дослідження можуть бути корисними для подальшого формування національної та регіональної політики економічного стимулювання розвитку аграрного бізнесу за рахунок внутрішніх джерел.

Ключові слова: аграрний бізнес, війна в Україні, регіони України, сільськогосподарська продукція, інвестиції.

REGIONAL TRENDS AND PRIORITIES OF AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING THE WAR

The article examines regional trends and priorities in the development of agrarian business during the war. The main goal of the study is to identify regional trends and identify priority areas of development, justify

the main measures to accelerate the development of agrarian business in Ukraine during the war and post-war period. The relevance of this research lies in the fact that during the war and in the post-war period, agrarian business will have significant prospects for growth, it is only important to identify the weaknesses and consequences of the war and justify priorities for the further growth of agrarian business, especially in regions that were less affected by the war. The research was carried out in the following logical sequence: trends in the development of agribusiness by regions of Ukraine in 2022 were determined, the formation of priorities for the development of agrarian business for each group of regions of Ukraine in the pre-war and post-war periods, justification of key measures to accelerate the development of agribusiness in the regions of Western and Central Ukraine for quick compensation of agricultural sector losses in other regions. The array of statistical data covers available official data of the State Statistics Service of Ukraine on indices of agricultural products by region in comparable prices. The object of the study is the process of agrarian business development in the regions of Ukraine. According to the results of the study, measures are proposed to stimulate the development of agrarian business: attraction of additional internal and external investments for the development of the processing link of the agrarian sector; laying new transport and logical routes to increase the export of agricultural products; conducting negotiations on increasing quotas for the export of all groups of agricultural products to EU countries; formation of an appropriate institutional environment for the implementation of investment projects in the field of renewable energy, production of alternative types of fuel based on the use of agricultural raw materials and waste; creation of favorable economic conditions for the development of sectors of the economy related to agrarian business. The results of the study can be useful for the further formation of national and regional policy of economic stimulation of the development of agrarian business at the expense of internal sources.

Key words: socio-ecological-economic system, world development indicators, Poland, Ukraine, comparative assessment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В період війни та у поствоєнний час для підтримання внутрішньої економічної стабільності в Україні виникає нагальна необхідність пошуку внутрішніх резервів для наповнення бюджетів, зростання зайнятості та рівня оплати праці, відновлення економічної активності бізнесу, забезпечення детінізації ринків, підвищення експортного потенціалу нашої країни тощо. Усе це може забезпечити розвиток аграрного сектору національної економіки, зокрема проведення заходів щодо економічного стимулювання аграрного бізнесу. Разом з тим важливо врахувати безпекові ризики, що є певними обмежуючими факторами зростання агробізнесу в певних регіонах нашої країни. Тому важливо виявити регіональні тенденції та виділити пріоритети розвитку агробізнесу на найближчу перспективу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми розвитку аграрного бізнесу відзначалися актуальністю ще до початку повномасштабної війни. Наукові підходи до їх вирішення охоплювали практично усі напрямки діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектора національної економіки. Також дослідники відзначали важливу роль природного чинника та особливостей розміщення і якісних характеристик земель сільськогосподарського призначення для подальшого розвитку аграрного бізнесу в певних регіонах нашої країни, зокрема можна виділити праці ряду вітчизняних вчених: (Зеліско і Василюк, 2021), (Леваєва та ін., 2021), (Щербина, 2021) та ін.

З початком повномасштабного вторгнення та окупації значних територій Південної та Східної України, які робили значний внесок у розвиток вітчизняного аграрного сектору, відбулося різке зниження економічної активності суб'єктів аграрного бізнесу. Відповідно й центр уваги дослідників перемістився на вивчення впливу воєнних дій на поточну ситуацію та подальший розвиток аграрного бізнесу. Зокрема, можна виділити наукові праці ряду вчених у цьому напрямку: (Бечко та ін., 2022), (Іщенко, 2022), (Кернасюк, 2023), (Макалюк та ін., 2023), (Махмудов та ін., 2023), (Негрей та ін., 2022), (Шубалий та ін., 2023) та ін. Шляхи вирішення проблем розвитку аграрного бізнесу запропонували і вчені Національного інституту стратегічних досліджень України, які були викладені у аналітичній доповіді «Пріоритети забезпечення стійкості

промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни» (Жаліло та ін., 2023). Під час війни з боку держави, фінансово-кредитних установ та міжнародних інституцій пропонується багато заходів для підтримки аграрного бізнесу. Зокрема, на офіційному сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України (Мігарополітики, 2023) розміщено окрему сторінку «Державна підтримка», де розміщується актуальна інформація про гранти для створення бізнесу, автостраховання, здешевлення кредитів, взаємодію з банками, фінансову підтримку на 1 га та за утримання корів, забезпечення аграріїв засобами зберігання зерна та обладнанням із завантаження / розвантаження рукавів, грантова підтримка ФАО і ЄС тощо. В той же час, враховуючи наявні напрацювання, виникає потреба додаткового вивчення регіональних пріоритетів і тенденцій розвитку аграрного бізнесу в Україні.

Цілі статті. Основна ціль даної статті – виявити регіональні тенденції та визначити пріоритетні напрями розвитку, обґрунтувати основні заходи для прискорення розвитку аграрного бізнесу в Україні у період війни та у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах війни та у перші роки після її завершення важливе значення матиме пошук і успішне використання внутрішніх резервів компенсації втрат реального ВВП країни (зниження за підсумками 2022 року становило 29,1% до попереднього року) та його підвищення.

До початку повномасштабної війни важливий внесок у ВВП робили регіони Східної та Південної України за рахунок потужного розвитку гірничо-добувної промисловості, паливно-енергетичного комплексу, чорної і кольорової металургії, машинобудування тощо, які були також експортно орієнтованими. Тоді як внаслідок війни ці галузі суттєво зменшили обсяги виробництва та відповідно й експорту, що призвело до зменшення реального ВВП нашої країни. Натомість аграрний сектор ще у довоєнний період демонстрував позитивні тенденції виробництва, а в період війни посилилася його роль як основи для підтримання внутрішньої продовольчої безпеки, так і для забезпечення світової продовольчої безпеки (за рахунок домовленостей про «зерновий» коридор). Відповідно у період війни та у повоєнний час аграрний бізнес матиме значні перспективи для зростання, важливо тільки виявити слабкі сторони і наслідки від війни та обґрунтувати пріоритети для його подальшого зростання.

В період війни в умовах обмежених можливостей отримання статистичної інформації про рівень розвитку аграрного бізнесу можуть дотично свідчити зміни індексів сільськогосподарської продукції у порівнянних цінах у 2022 році до попереднього року (табл. 1).

Як видно з таблиці, навіть в період війни ряд регіонів (Львівська і Закарпатська області) забезпечили навіть зростання обсягів сільськогосподарської продукції. При цьому Львівська область – за рахунок сільськогосподарських підприємств, а Закарпатська – за рахунок господарств населення. Близькими до рівня 2021 року були обсяги виробництва у Волинській, Рівненській, Тернопільській та Івано-Франківській областях, які відносно менше постраждали внаслідок воєнних дій. Серед регіонів Центральної України лише Польська область майже не зменшила обсяги сільськогосподарського виробництва (99,7%), а серед регіонів Північної України – Сумська область (93,7%). Тоді як усі регіони Південної України та Східної України суттєво зменшили аграрне виробництво, а найбільше це було характерно для Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Донецької, Луганської, Харківської областей, де були чи продовжуються активні бойові дії.

На основі аналізу вказаних вище тенденцій можна сформулювати ряд пріоритетів розвитку аграрного бізнесу для групи регіонів України в період війни та у повоєнний період:

- регіони Західної України – максимальне нарощення обсягів виробництва усіх видів сільськогосподарської продукції, особливо сільськогосподарськими підприємствами у сфері рослинництва для компенсації втрат господарств Східної та Південної України у 2022 році;

Таблиця 1. Індекси сільськогосподарської продукції за регіонами у 2022 році (у постійних цінах 2016р.; % до попереднього року)*

Регіони	Господарства усіх категорій			У тому числі					
	продукція сільського господарства	з неї		підприємства			господарства населення		
		продукція рослинництва	продукція тваринництва	продукція сільського господарства	продукція рослинництва	продукція тваринництва	продукція сільського господарства	продукція рослинництва	продукція тваринництва
Західна Україна									
Волинська	97,0	99,0	92,1	92,9	93,5	91,5	102,3	106,4	92,9
Рівненська	95,8	95,5	96,6	92,4	91,6	97,4	99,2	100,4	96,2
Львівська	103,4	105,8	97,3	107,2	107,0	107,8	99,2	104,3	88,7
Тернопільська	95,3	93,7	102,9	93,6	92,2	104,3	99,3	98,1	101,9
Івано-Франківська	98,1	97,5	99,1	96,8	94,0	104,7	99,1	101,3	96,4
Хмельницька	89,8	86,6	106,6	85,9	83,0	113,9	101,2	101,1	101,3
Закарпатська	100,5	101,8	99,1	85,2	83,2	107,2	102,4	105,9	98,9
Чернівецька	91,9	90,9	94,8	82,1	81,2	86,9	96,0	95,7	96,7
Центральна Україна									
Вінницька	81,7	75,0	97,9	78,4	69,1	100,0	92,4	93,2	90,1
Кіровоградська	86,5	85,1	99,6	82,8	82,1	104,5	94,1	93,0	98,0
Черкаська	87,3	84,7	93,4	84,3	79,9	94,0	99,8	103,0	89,8
Дніпропетровська	80,9	78,1	90,7	80,4	76,7	91,1	82,1	80,9	89,1
Полтавська	99,7	100,3	96,6	99,2	99,2	99,5	101,0	103,3	92,0
Південна Україна									
Миколаївська	56,2	54,2	77,6	56,2	55,0	113,2	56,2	52,3	71,0
Запорізька	25,1	23,4	41,7	17,1	16,3	35,1	41,9	41,2	44,9
Одеська	68,5	66,0	95,4	64,3	63,6	98,4	77,3	72,3	94,9
Херсонська	4,9	3,1	21,3	6,3	5,1	28,0	2,8	... ³	17,9
Північна Україна									
Житомирська	83,5	82,6	88,1	77,0	75,7	97,3	93,5	97,5	85,5
Київська	79,2	76,2	88,0	75,4	68,7	96,4	89,9	98,8	68,8
Чернігівська	79,2	77,6	93,2	76,2	74,9	94,6	95,0	96,4	91,5
Сумська	93,7	96,3	75,1	94,3	95,2	80,5	91,6	102,2	71,2
Східна Україна									
Донецька	26,5	21,6	45,7	23,7	17,7	47,4	31,6	28,8	42,5
Луганська	29,8	25,7	73,2	0,6	0,3	13,9	93,0	95,8	83,7
Харківська	44,2	45,2	37,4	43,6	44,0	40,2	45,4	48,4	34,6
Україна	75,0	72,0	88,0	72,0	68,5	91,8	81,4	80,6	83,6

Критерії фарбування клітинок з числовими значеннями у таблиці:

0%-75%; 75%-100%; >100%.

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело: згруповано автором за даними (Держстат України, 2023).

- для регіонів Центральної України – підвищення обсягів виробництва продукції до рівня 2021 року і вище, особливо продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами;

- для регіонів Північної України – відновлення обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва до рівня 2021 року у господарствах різних категорій, які віддалені від кордонів з країнами-агресорами;

- для регіонів Південної України – збільшення обсягів виробництва на понад 100% на територіях, які не були окуповані агресором та віддалені від лінії фронту; відновлення обсягів виробництва до рівня 50-75% від 2021 року на територіях, які звільнені від агресора у Херсонській і Миколаївській областях; відновлення виробництва до рівня 75-100% в Одеській області; розмінування територій та відновлення посівних площ, відбудова господарств та вихід на рівень виробництва 25-50% до 2021 року на звільнених від агресора територіях Херсонської і Запорізької областей;

- для регіонів Східної України – розмінування територій та відновлення посівних площ, відбудова господарств та вихід на рівень виробництва 50% до 2021 року на звільнених від агресора територіях Харківської, Донецької та Луганської областей; відновлення обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва до рівня 50-75% до 2021 року у господарствах різних категорій, які віддалені від кордонів з країнами-агресорами у Харківській області.

Тобто до завершення війни та у повоєнний період, коли будуть відновлюватися більш постраждалі від воєнних дій території Східної, Південної та Північної України (розмінування, очищення, відновлення якісних характеристик, відбудова аграрної інфраструктури, повернення біженців і внутрішніх переселенців, підготовка кваліфікованих кадрів тощо) значно підвищується роль регіонів Західної та Центральної України для забезпечення продовольчої безпеки країни, підтримання її експортного потенціалу, збалансування бюджетів усіх рівнів, підвищення реальних доходів населення, підвищення ефективності аграрного бізнесу загалом.

Для успішної реалізації вказаних пріоритетних завдань можна запропонувати ряд ключових заходів для прискорення розвитку агробізнесу у регіонах Західної і Центральної України для швидкої компенсації втрат аграрного сектору в решти регіонах нашої країни:

- активне залучення додаткових внутрішніх і зовнішніх інвестицій у створення нових і прискорений розвиток існуючих виробництв переробної ланки агробізнесу за рахунок діючих і нових державних програм підтримки, а також шляхом встановлення податкових пільг і преференцій інвесторам на період війни і післявоєнної відбудови;

- розбудова нових транспортних і логічних маршрутів для експорту аграрної продукції (наприклад, через Румунію і Молдову на чорноморські порти Болгарії, або через Польщу на порти Балтійського моря), які б не контролювалися і не були залежні від впливу країни-агресора (як «зерновий» коридор);

- активізація дипломатичних переговорів для збільшення квот на експорт усіх груп аграрної продукції переважно поглибленої переробки на ринки країн ЄС;

- формування сприятливого інституціонального середовища для реалізації багатоцільових масштабних інвестиційних проєктів розвитку агробізнесу у сфері відновлювальної енергетики (сонячних, вітрових і термічних станцій на непридатних для агробізнесу територіях), виробництва альтернативних видів палива (біоетанол, біодизель, біогаз, технічні спирти тощо) на основі сільськогосподарської сировини і відходів;

- стимулювання паралельного розвитку дотичних до аграрного сектору галузей економіки: сільськогосподарського машинобудування, хімічної промисловості (зокрема виробництва добрив), складського господарства, аграрної освіти і науки, аграрного будівництва тощо.

Висновки, обговорення та рекомендації. Поряд з людськими втратами, руйнуваннями інфраструктури та забрудненням природного середовища війна принесла грандіозні економічні втрати, які виразилися у різкому зменшенні реального ВВП України у 2022 році на 29,1%. Наразі можна виділити багато ключових галузей

національної економіки, відбудова та відновлення їх економічного потенціалу яких може зайняти багато років (5-10 і більше). Натомість до галузей, які можуть допомогти прискорити економічне відновлення України як під час війни, так і після її завершення відноситься аграрний сектор, зокрема це стосується суб'єктів аграрного бізнесу із Західної та Центральної України.

Це стане можливим за рахунок належного економічного стимулювання розвитку аграрного бізнесу шляхом: залучення додаткових внутрішніх і зовнішніх інвестицій для розвитку переробної ланки аграрного сектору; прокладання нових транспортних і логічних маршрутів для збільшення експорту аграрної продукції; ведення переговорів про збільшення квот на експорт усіх груп аграрної продукції до країн ЄС; формування належного інституціонального середовища для виконання інвестиційних проєктів у сфері відновлювальної енергетики, випуску альтернативних видів палива на основі використання сільськогосподарської сировини і відходів; створення сприятливих економічних умов для розвитку дотичних до аграрного бізнесу секторів економіки: сільськогосподарського машинобудування, агрохімічної промисловості, аграрного будівництва, складського господарства, аграрної освіти і науки.

Але для реалізації усіх виділених у роботі завдань важливо дотримуватися, перш за все, національних інтересів щодо захисту і пріоритетного стимулювання вітчизняних суб'єктів агробізнесу на усіх етапах ланцюгів створення доданих вартостей для максимального їх розширення. Також важливим є створення прозорого ринку аграрної продукції, розвиток міжнародної співпраці для залучення зовнішньої та організації внутрішнього виробництва сучасної інноваційної техніки і технологій. В той же час, перевагою агробізнесу є порівняно швидка окупність додаткових інвестицій, але й наявні додаткові ризики через природні катаклізми. Але, незважаючи на це, прискорення розвитку аграрного бізнесу у порівняно менш постраждалих через воєнні дії регіонах Західної і Центральної України може забезпечити швидше відновлення втрат, які понесла національна економіка внаслідок війни.

Авторські внески

Концептуалізація: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Зберігання даних: Гордійчук Антоніна

Формальний аналіз: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Придбання фінансування: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Розслідування: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Методика: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Адміністрація проєкту: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Ресурси: Лучечко Юрій

Нагляд: Лучечко Юрій

Підтвердження: Гордійчук Антоніна

Візуалізація: Гордійчук Антоніна

Написання: Гордійчук Антоніна, Лучечко Юрій

Список бібліографічного опису:

1. Зеліско Н., Васирина О. Сучасні тенденції розвитку та функціонування аграрного бізнесу в Україні. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК.* 2021. № 28. С. 126-130.
2. Леваєва Л. Ю., Красножон А. С., Захарін І. С. Інноваційне забезпечення стратегій розвитку аграрних підприємств на засадах цифровізації та реінжинірингу бізнес-процесів. *Економічний вісник університету.* 2022. Вип. 55. С. 12-17.
3. Щербина С. В. Модернізація аграрного бізнесу в Україні для розвитку виробництва біопалива. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка.* 2021. Вип. 4. С. 153-163.
4. Бечко П. К., Пташник С. А., Лиса Н. В., Нагорна Ю. І. Методичні підходи щодо податкового стимулювання суб'єктів аграрного бізнесу. *Збірник наукових праць Уманського націон. ун-ту садівництва.* 2022. Вип. 101(2). С. 164-172.
5. Іщенко Я. П. Забезпечення інформаційної функції управління аграрним бізнесом в умовах воєнного стану: особливості бухгалтерського обліку й оподаткування. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2022. № 1. С. 37-55.

6. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська] ; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>
7. Кернасюк Ю. Агробізнес під час війни: підсумки і перспективи. *Агробізнес сьогодні. Журнал та мультимедійна платформа*. 03.02.2023. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/26077-ahrobiznes-pid-chas-viiny-pidsumky-i-perspektyvy.html> (дата звернення: 26.06.2023).
8. Макалюк, І., Кашпуренко, Т., & Баранніков, М. (2023). Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. *Економіка та суспільство*, (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-7>
9. Махмудов Х. З., Гнатенко І. А., Скрипник В. В., Лисенко М. В. Управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 5. С. 33-40.
10. Негрей, М., Тараненко, А., & Костенко, І. (2022). Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
11. Шубалий О. М., Петруха С. В., Косінський П. М., Петруха Н. М. Фінансово-економічне стимулювання розвитку переробної промисловості на основі природно-ресурсного потенціалу регіонів у повоєнний період. *Фінанси України*. 2023. № 3. С. 55-74. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>
12. Міністерство аграрної політики та продовольства України (2023). *Державна підтримка*. 09.05.2023. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka> (дата звернення: 26.06.2023).
13. Держстат України (2023). Офіційний веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.06.2023).

References:

1. Zelisko N., Vasylyna O. (2021). Modern trends in the development and functioning of agrarian business in Ukraine [Suchasni tendentsiyi rozvytku ta funktsionuvannya ahrarnoho biznesu v Ukrayini]. *Bulletin of the Lviv National Agrarian University. Series: Economy of agriculture. – Visnyk L'viv's'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika APK*. 28, 126-130.
2. Levayeva L. YU., Krasnozhan A. S., Zakharin I. S. (2022). Innovative provision of strategies for the development of agrarian enterprises on the basis of digitization and reengineering of business processes [Innovatsiyne zabezpechennya stratehiy rozvytku ahrarnykh pidpryemstv na zasadakh tsyfrovizatsiyi ta reinzhynirynhu biznes-protseсів]. *Economic Bulletin of the University – Ekonomichnyy visnyk universytetu*. 55, 12-17.
3. Shcherbyna S. V. (2021). Modernization of agrarian business in Ukraine for the development of biofuel production [Modernizatsiya ahrarnoho biznesu v Ukrayini dlya rozvytku vyrobnytstva biopalyva]. *Scientific notes of "KROK" University. Series: Economy – Vcheni zapysky universytetu "KROK"*. Seriya : Ekonomika. 4, 153-163.
4. Bechko P. K., Ptashnyk S. A., Lysa N. V., Nahorna YU. I. (2022). Methodical approaches to tax incentives for agricultural business entities [Metodychni pidkhody shchodo podatkovoho stymulyuvannya sub'yektiv ahrarnoho biznesu]. *Collection of scientific works of the Uman National University of Horticulture – Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*. 101(2), 164-172.
5. Ishchenko YA. P. (2022). Ensuring the information function of agrarian business management in the conditions of martial law: peculiarities of accounting and taxation [Zabezpechennya informatsiyoi funktsiyi upravlinnya ahrarnym biznesom v umovakh voyennoho stanu: osoblyvosti bukhhalters'koho obliku y opodatkovannya]. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice – Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannya nauky i praktyky*. 1, 37-55.
6. Priorities for ensuring the stability of industry and the agricultural sector of Ukraine's economy in the conditions of a full-scale war: analyst. add. [Priorytety zabezpechennya stiykosti promyslovosti y ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrayiny v umovakh povnomasshtabnoyi viyny : analit. dop.], by Sobkevych O. V., Shevchenko A. V., Rusan V. M., Zhurakovska L. A.; under the editorship Zhalilo YA. A. Kyiv: NISD, 2023. 49 p. Retrieved from <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>
7. Kernasyuk YU. (2023). Agribusiness during the war: results and prospects [Ahrobiznes pid chas viyny: pidsumky i perspektyvy]. *Agribusiness today. Magazine and multimedia platform – Ahrobiznes s'ohodni. Zhurnal ta mul'tymediynna platforma*. 03.02.2023. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/26077-ahrobiznes-pid-chas-viiny-pidsumky-i-perspektyvy.html> (accessed 26 June 2023).
8. Makalyuk, I., Kashpurenko, T., & Barannikov, M. (2023). The position of enterprises of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of war: financial and investment aspects [Stanovyshe pidpryemstv ahrarnoho sektoru Ukrayiny v umovakh viyny: finansovo-investytsiyni aspekty]. *Economy and society – Ekonomika ta suspil'stvo*. 49. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-7> (accessed 26 June 2023).
9. Makhmudov KH. Z., Hnatenko I. A., Skrypnyk V. V., Lysenko M. V. (2022). Management of the innovative agrarian business value assessment system in the context of modern tax policy, ensuring migration and food security [Upravlinnya systemou otsinky vartosti innovatsiynoho ahrarnoho biznesu v konteksti suchasnoyi podatkovoyi polityky, zabezpechennya mihratsiynoi ta prodovol'choyi bezpeky]. *Formation of market relations in Ukraine – Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*. 5, 33-40.
10. Nehrey, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). The agricultural sector of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects [Ahrarnyy sektor Ukrayiny v umovakh viyny: problemy ta perspektyvy]. *Economy and society – Ekonomika ta suspil'stvo*. 40. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> (accessed 26 June 2023).
11. Shubalyy O. M., Petrukha S. V., Kosins'kyv P. M., Petrukha N. M. (2023). Financial and economic stimulation of the development of the processing industry on the basis of the natural resource potential of the regions in the post-war period [Finansovo-ekonomichne stymulyuvannya rozvytku pererobnoyi promyslovosti na osnovi pryrodno-resursnoho potentsialu rehioniv u povoyennyi period]. *Finances of Ukraine – Finansy Ukrayiny*. 3, 55-74. Retrieved from <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055> (accessed 26 June 2023).
12. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2023). *State support*. 09.05.2023. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/pidtrimka> (accessed 26 June 2023).
13. State Statistics Service of Ukraine (2023). Official website. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed 26 June 2023).

Дата подання публікації 28.06.2023 р.